

Европи, напротив, само једна четвртина мушкараца није била у браку, и једва по која жена. Дотле је у западној Европи младалачка фаза била релативно дуга; млади су чинили знатан део становништва. Но, због тога је, опет, већи део становништва био дубо искључен из легитимне сексуалне активности. Прелаз из младалачке у фазу одраслих, спојен са заснивањем домаћинства, представљао је наглу промену у животу. У источној Европи овакав дисконтинуитет није постојао, барем не за мушкарца. Брачни пар био је и даље потчињен ауторитету старих; за млађу браћу то се није могло променити ни током читавог живота. Док је у западној Европи младалачка фаза могла да буде и фаза тражења партнера, у источној Европи слободан избор партнера био је реткост све до XX века: о томе су се старали родитељи.

Услед широко распрострањеног службовања у туђим кућама младалачка фаза на Западу била је фаза мобилности и упознавања других породичних светова, па и развоја самосталне личности. У источној Европи то није био случај, или можда јесте, али тек касније. Мораћемо, дакле, да пођемо од тога да су због раног склапања брака у источној Европи недостајали одлучујући елементи младалачке фазе, каквих је на Западу било, тако да се на Истоку једва може говорити о некој одређеној младалачкој фази; евентуално би се морало поћи од једне веома модификоване форме младалаштва, која обухвата много краће време.

Примера за поређење култура има још много. У првом делу овог прилога анализирао сам комплексне путеве ка историјској културологији. Објаснио сам да се овим путевима не крећемо само из разлога иманентних науци, већ зато што, с једне стране, друштвено окружење у којем су историјске науке укорењене током последње три деценије формулише нова питања и нове изазове, а с друге стране и због тога што се самосвест научника такође променила: они су све више спремни да ауторефлексијом обезбеде нови научни квалитет. Тиме свесно постају део једне нове научне културе која у први план научног посматрања ставља човека.

Једна од значајнијих сродних дисциплина од које историјске науке могу методски и садржајно да профитирају јесте културна антропологија. Она је далеко одмакла у поређењу култура. Метод поређења култура који узима у обзир и историјску динамику од користи је из више разлога:

- Он релативизује етноцентрични поглед на историју.
- Упознајући се са другачијом културном логиком, он и другим културама признаје самосталну вредност.
- Он преиспитује привидне културне универзалије, указујући путем поређења на њихову релативност.
- Најзад, поређење култура може да подрије историјски условљене представе о непријатељу, а да при том не сагради нове. Ако смо одредили културно-историјску прелазну зону Европе, у којој се налази и Штајерска, то код грађана не треба да ојача свест да они представљају некакав грудобран на граници, већ свест о томе да је отвореност према културној размени примерена њиховом географском положају.

Са немачког превео Ђорђе Јовановић

О ИДЕЈАМА И КЊИГАМА ON IDEAS AND BOOKS

Зоран Јањетиновић

Миле С. Бјелајац, *Југословенско искуство са мултиетничком армијом 1918–1991,* Удружење за друштвену историју, Београд 1999, 168 стр.

Први део књиге Милета Бјелајца *Југословенско искуство за мултиетничком армијом 1918–1991* израстао је из више предавања и једног чланка за часописа *Südosteuropa*, о тој теми што је тај истакнути стручњак за социјалну историју војске у Југославији припремио протеклих неколико година. Насловна студија представља покушај да се синтетизују ауторова истраживања о том изузетно важном питању. Други део књиге је чланак *Савска дивизија у Априлском рату 1941*, који је пре десетак година већ био објављен у Војноисторијском гласнику. Осим тога, књига на почетку као неку врсту подужега мотоа (7–10) садржи заповест генерала Петра Бојовића из 1917. о братском поступању србијанских официра са бившим југословенским официрима Аустроугарске армије и кратку биографију генерала Аугуста Марића као илустрацију бурне и променљиве судбине официра са југословенских простора, на крају. Упркос томе што тако конципирана књига на први поглед делује нејединствено, пажљивим читањем се уочава да сва четири дела имају заједничку нит која их тематски чврсто повезује и захваљујући којој се они складно допуњавају.

Првих пет поглавља (стр. 11–46) баве се изградњом јединствене југословенске војске од припадника некадашњих војски краљевина Србије и Црне Горе и Хабзбуршке монархије. Користећи се делом и резултатима својих ранијих научних радова, аутор се осврће на срастање војника некад зараћених армија у новостворену војску и пратеће проблеме с тим у вези: национални и регионални састав, школску спремност, могућности напредовања, прихваћеност у новој средини и навикавање на њу итд. Пажња је посвећена и тзв. генералском питању, тј. броју и пореклу генерала у међуратној југословенској војсци, те покушају да се изгради заједнички југословенски дух, уз истовремено поштовање „племенских“ специфичности. Аутор показује да је често понављана

теза о претежно српском обележју официрског кора само донекле била тачна и то више на нижим него на вишим нивоима командовања. Тако, уз несразмерно већи број српских официра у целокупним оружаним снагама (стр. 37), аутор указује и на истовремену драматичну бројачну премоћ Хрвата и Словенаца у морнарици од чак 82,41% (стр. 41). Разлоге треба тражити у бољим могућностима за каријеру у цивилству за Хрвате и Словенце, с једне, а традиционално-географским узроцима, с друге стране. Аутор се доследно труди да такве појаве демистификује, а анализу лиши политичког и националистичког набоја, који их често оптерећује. Завршетак тог дела књиге је и кратак преглед неславног држања већег дела официрског кора из редова Хрвата у данима Априлског рата и одмах после њега.

Национално питање у партизанским јединицама је, нажалост, само окрзнуто (стр. 47–48) иако се у већем делу студије аутор бави југословенском војском проишлом баш из НОВЈ. Можда је баш зато требало мало осветлити процес њеног настајања и промене етничке композиције током Другог светског рата. У два поглавља аутор се опширније бави националном структуром ЈНА (стр. 49–54) и њеног генералитета (54–56). Поново је уочљива српска (иако не и србијанска) бројачна премоћ, која траје до средине седамдесетих година, тј. до пензионисања већине ратног кадра. Од тада број Срба опада иако стално остаје непропорционалан. Као и пре Другог светског рата, проценат Срба међу генералима је био мањи него у целокупном официрском кору.

У складу са изреком Марка Твена да постоје три врсте лаж: лаж, гадна лаж и статистика, Миле Бјелајац приступа објашњењу наличја статистичке српске доминације у ЈНА (стр. 56–73). Анализирајући више најистакнутијих војних руководилаца различитих националности и њихов утицај, аутор још једном показује да статистике често исто толико крију колико и откривају: малобројни хрватски или словеначки високи војни руководиоци су често имали већу политичку тежину него њихове бројније српске колеге.

Засебно поглавље је посвећено критичком вредновању западних аутора који су писали (и) о југословенској војсци (стр. 74–84). Тај део може бити занимљив делу наше публике која није имала прилике да сама чита и оцени те радове.

Будући да је теза о тобожњем српском обележју југословенске војске одавно постала део политичког, а преко њега и научног дискурса, аутор је у наредном поглављу (стр. 84–90) дао поглед на ЈНА из Србије. Из њега се јасно види да упркос релативној српској већини у официрском кору, односи између руководства те републике и ЈНА нису увек били идеални, што је додатан показатељ често пренебрегаване сложености односа мултиетничке војске са њеним такође вишенационалним цивилним окружењем.

Претпоследње поглавље – *Искушења мултиетничке армије* (стр. 90–102) бави се пре свега питањем легитимета заједничке војске у вишенационалној државној заједници (прихватање или одбијање). Притом аутор закључује да је ЈНА губила легитимитет онако како се крунио легитимитет комунистичке идеологије и система који су (заменом теза) поистовећени са заједничком државом. Други део поглавља се бави практичним аспектима примене начела националне и верске равноправности у војсци „државе помирења”.

Последње поглавље (стр. 102–111) говори о растакању јединствене војске током процеса разлагања заједничке државе. Пажња је посвећена жалосним

догађајима из недавне прошлости: нападима у функцији разних националиста на ЈНА као федералну установу *par excellence* и као крајњег гаранта јединства земље.

Тај део књиге се завршава закључком (стр. 112–115) који укратко сумира главне чињенице и идеје из претходног текста.

Други „носећи текст” књиге говори о Савској дивизији у Априлском рату (стр. 117–162). Он на нивоу једне војне формације на национално врло осетљивој територији (Хрватска) у преломним данима новије југословенске историје показује сву сложеност функционисања мултиетничке армије на једном таквом терену и у једном тешком времену. Аутор приказује не само одбојан однос локалног становништва према војсци већ и свест војних кругова о томе да се на ставништво не може ослонити. У складу с тим треба посматрати и све друге описане тешкоће: техничке, логистичке, итд. После увода који приказује стање у дивизији и око ње пред избијања рата, аутор описује борбена дејства јединице и појаве саботаже и осипања. Рад се завршава описом заробљавања дивизије и краћим закључком.

Као што је речено, књига се завршава скицом за биографију генерала Аугуста Марића (стр. 163–168), команданта Савске дивизије у Априлском рату, који је током своје каријере служио у оружаним снагама Хабзбуршке монархије, Краљевине СХС/Југославије и једно време (изгледа не са превеликим одушевљењем) НДХ. Чак и тако кратка биографија наговештава колико је многим официрима морало бити тешко при релативно честим променама суверенитета ако су, уз професионално, желели сачувати и људско достојанство.

Књига Милета Бјелајца о југословенском искуству са мултиетничком армијом представља вредан допринос демистификацији једног од најосетљивијих сегмената заједничког живота у некадашњој вишенационалној држави. Она, између осталог, показује како се историјска наука статистиком може борити против деценијама ствараних митова грађених на паушланим оценама. Она, међутим, показује да ни статистике нису увек тако јасне као што на први поглед изгледају, односно да се оне увек морају тумачити на основу историјских, географских, економских, психолошких и других знања која пуким табелама дају стварно значење. Та књига је једна врло успела синтеза досадашњих ауторових истраживања о овом предмету, која знатно не само допуњава или коригује резултате других аутора веч непристрасно рашчлањује одређене друштвене феномене, одузимајући им тиме злоћудни опасан политички набој.